

PLANIFICACIÓ (SOCIO)LINGÜÍSTICA:
CAP A UNA TEORIA PER A LA PRÀCTICA*

ALBERT BASTARDAS I BOADA

Introducció

Sembla que cada dia hi ha un consens més generalitzat sobre la necessitat d'establir una actuació governamental planificada en el camp de la normalització lingüística que permeti d'acabar amb l'excessiu grau de descoordinació i, sovint, d'improvisació de les accions d'intervenció i que ens porti a una optimització de les polítiques i els programes de l'administració, imprescindible en una situació de recursos escassos, com ho és la catalana. Moltes opinions van reconeixent que la política lingüística no hauria de ser diferent, en això, de la política econòmica o de salut, guiades molt sovint pel seguiment de plans generals i programes d'actuació a un terme mitjà o més llarg. Ocorre, però, que l'elaboració de plans d'actuació governamental no es pot fer en el buit, sinó en el marc

* Text basat en la ponència *Sociolingüística aplicada i planificació lingüística*, presentada al II Encontre de Sociolingüistes (Tortosa, 2-3 de desembre de 1991).

de determinades premisses teòriques que guiïn la comprensió de la realitat damunt de la qual vulguem actuar, la dels mecanismes determinants del punt de partida trobat, i la del canvi d'aquest mateix punt de partida.

Aquesta necessitat de disposar d'elements teòrics clars i pràctics esdevé cada dia més peremptòria, a causa del substancial increment del nombre de persones que es dediquen a tasques de normalització lingüística al nostre país, com ho demostra el fet que el darrer Encontre de Sociolingüistes —organitzat per l'Institut de Sociolingüística Catalana amb la col·laboració de les universitats de l'àrea catalana— fos dedicat a la relació entre els *sociolingüistes* i els *normalitzadors* —és a dir, entre gent que es dedica fonamentalment a *pensar* i gent que es dedica bàsicament a *actuar*—, amb una participació molt més nombrosa dels darrers que no pas dels primers. Ens trobem, doncs, en un moment en què els normalitzadors han d'actuar sobre la realitat i sovint no compten amb criteris precisos sobre quin tipus de coneixement del medi cal tenir, sobre les prioritats concretes de l'actuació, sobre les metodologies, sobre els mecanismes d'avaluació i de planificació etc., mentre que molts sociolingüistes, en general, no semblen tampoc gaire inclinats espontàniament a ocupar-se d'aquestes *prosaïques* qüestions de política lingüística concreta.

És evident, però, que, si es vol un procés de normalització reeixit en la complexa situació sociolingüística actual, algú s'ha d'ocupar d'aquesta tasca i com més aviat millor. Com que els normalitzadors ja tenen prou feina en l'articulació i l'execució de les actuacions concretes que convé anar fent i potser no disposen ni del temps ni dels recursos necessaris per a anar establint un cert marc teòric orientat a la pràctica de la normalització quotidiana, semblaria lògic que els sociolingüistes —juntament amb altres científics socials— hi cooperessin. Se'ns planteja, per tant, la necessitat d'impulsió explícita d'una sociolingüística *aplicada* al servei de la normalització del català i, més específicament, al servei de l'extensió de l'ús d'aquesta llengua, l'aspecte més problemàtic i sobre el qual la sociolingüística *general* es troba encara menys equipada (Fishman, 1987).

Teoria per a la pràctica

Quina pràctica? Així com la motivació fonamental dels estudis sociolingüístics fins a un cert moment va ser, als Països Catalans, la recerca sobre el procés de substitució lingüística i la denúncia de les situacions que el feien possible, avui sembla que també s'hauria d'emfasitzar igualment l'altra línia de sortida del *conflicte lingüístic* aracilià: la normalització. I aquesta necessitat no és donada només per raons acadèmiques o científiques, sinó sobretot per les necessitats que presenten els governs autonòmics de l'àrea lingüística catalana, que, amb més o menys competències i voluntat, poden disposar d'un grau no menyspreable d'influència institucionalitzada sobre l'ús lingüístic dels seus territoris. Quins són, doncs, els objectius generals al servei dels quals caldria impulsar una sociolingüística aplicada? El màxim grau de *canvi* del castellà al català en: a) els missatges escrits i orals públics; b) els missatges orals i escrits d'ordre privat dels individus de llengua primera (a partir d'ara, L1) catalana; i c) els missatges orals i escrits d'ordre privat dels individus de L1 castellana.

Quina teoria? Els coneixements necessaris, des de la sociolingüística, per a poder planificar l'òptima intervenció governamental per a l'assoliment gradual d'aquests objectius haurien d'incloure, com a mínim, teoritzacions precises i models sobre: a) els comportaments dels individus, com a tals i en quant institució; b) les seves representacions de la realitat; c) les seves competències lingüístiques; d) els contextos i els factors determinants de a, b i c, i les seves interrelacions; i e) les alternatives estratègiques de *canvi* de a, b, c i d.

Els estudis i els treballs necessaris per a construir tot aquest conjunt teòric haurien de consistir, alhora i interrelacionadament, en estudis descriptius —ja que és imprescindible conèixer el medi per tal d'actuar-hi eficaçment—, teòrics (de conceptualització i de determinació dinàmica) —per tal de disposar d'un model de funcionament de la realitat—, i d'imaginació-assaig-avaluació d'experiències concretes de transformació —per a poder conèixer-ne els

efectes reals *in situ*. L'objectiu global fóra, per tant, arribar a models que, tot incloent un component estocàstic —a causa de la imprevisibilitat de la conducta humana—, ens permetessin d'anar respondent a preguntes bàsiques del tipus: com provocar el canvi sociolingüístic oral, escrit, en les comunicacions institucionalitzades, en les individualitzades, en el grup de llengua primera (GL1) catalana, en el GL1 castellana, en les interrelacions d'aquests grups, en individus de major o menor edat, en àrees de predomini o inferioritat del GL1 catalana etc.? Aquests models haurien de poder contemplar tant els efectes d'intervencions *directes* en les pràctiques lingüístiques (regulació explícita de l'ús del català o del castellà) com de la influència lingüística *indirecta* causades per l'acció —negativa o positiva— d'altres factors presents (per exemple, l'aparició de la TV per cable, les xarxes de comunicació per ordinador, la mundialització de l'economia etc.). Igualment haurien de preveure els elements que el planificador no podria modificar i als quals, doncs, les accions s'haurien d'adaptar, així com les dificultats i les conseqüències socials extralingüístiques de les diferents alternatives d'actuació governamental.

Des d'un punt de vista pràctic —que és el que hauria de predominar en aquesta orientació aplicada— l'ideal fóra arribar a construir unes bases teòriques rigoroses i suficients per a *cada nivell* de la planificació del canvi dels comportaments lingüístics. És a dir, que a l'hora de plantejar-se les grans estratègies generals del procés de normalització —canvis constitucionals, estatutaris, lleis de normalització etc.— es tingués un grau de coneixement teòric i pràctic suficient per a poder adoptar amb garantia les millors opcions. I, igualment, que, també, per exemple, en el moment en què es creés un servei lingüístic en una determinada localitat o organització, les persones que hi treballessin sabessin amb claredat per on han de començar, què han de mirar de la realitat, com ordenar les seves actuacions, què cal tenir en compte a l'hora de dibuixar les estratègies, quines poden ser les causes i les solucions dels problemes que puguin aparèixer, com han de ser les seves relacions amb les persones-objectius etc.

Caldrà anar, doncs, cap a la definició d'una sociolingüística

aplicada que, tot i ser integrada evidentment en una sociolingüística general, tindria com a objecte prioritari aconseguir canvis en el comportament lingüístic de la població actual dels Països Catalans més que no pas el desenvolupament d'una teoria sociolingüística *per se*. Això vol dir, forçosament, una sociolingüística aplicada que, tot i que sigui conscient, i, si voleu, personalment militant, de la necessitat de canvis importants en el marc polític bàsic sota el qual s'ha de moure, s'acomodi al marc global vigent a l'hora de plantejar les millors actuacions que, des de les possibilitats governamentals reals, facin possible el màxim grau d'extensió de l'ús del català. Tant, doncs, com pensar què s'hauria de canviar de l'actual marc polític-jurídic en matèria lingüística i en aquells altres aspectes d'important repercussió en aquest terreny, hauríem també, potser, de reflexionar a fons sobre com aprofitar al màxim el marc vigent en cada moment.

Aquesta sociolingüística aplicada, per tant, no ha de ser concebuda simplement a manera de *ciència aplicada a la pràctica* —com una aplicació mecànica de teoria i dades a situacions pràctiques—, com va predominar en una certa etapa de les ciències socials, sinó com a *ciència teòrica de la pràctica*, amb uns clars objectius de transformació dels comportaments humans, i capaç alhora d'aportar elements de coneixement importants per a la sociolingüística general (i viceversa). El sociolingüista utilitzarà en un treball *aplicat* els mateixos conceptes i els mateixos mètodes de recerca que en els estudis *bàsics*, i hi aplicarà els mateixos cànons científics de precisió, objectivitat i exempció de judicis de valor (Foster, 1969). De fet, doncs, hom continuarà fent sociolingüística *bàsica* o *general*, ja que —com diu encertadament Roger Bastide— «la intervenció humana en la realitat social és acció i ciència alhora, ja que permet al mateix temps modificar el món i, en modificar-lo, conèixer-lo» (1971).

Com arribar-hi? Identificades les prioritats i les característiques essencials d'aquesta *teoria per a la pràctica*, vegem-ne ara el desenvolupament. Qui, on i com ho faria? Podríem partir de la premissa que, si no hi ha ningú encarregat explícitament de fer-ho, és

difícil que la dinàmica i l'organització actuals de la recerca sociolingüística arribin a produir espontàniament el tipus de coneixement desitjat. Si més no des de l'òptica estrictament universitària, l'actual migradesa de recursos, les ocupacions docents habituals i les legítimes preferències per altres línies de recerca pels professors i els col·laboradors fan pensar que ben poca cosa en pot sortir. El fet també que en aquest tipus de recerca hagin també de participar, amb una certa freqüència, els mateixos normalitzadors —que són els qui coneixen més bé el terreny d'una manera pràctica— i igualment altres especialistes en ciències socials que podrien il·luminar aspectes del comportament humà menys coneguts pels sociolingüistes fa pensar que tot aquest programa de recerca teòrica per a la pràctica difícilment es pot dur a terme si no s'estableixen uns equips interdisciplinars estables que, dotats dels corresponents recursos, s'encarreguin explícitament d'anar creant aquesta sociolingüística aplicada, necessària per a una major efectivitat del procés de normalització i, en especial, del subprocés d'extensió de l'ús. Si tot aquest programa explícit de recerca —que trencaria amb la línia de simple *foment* i *ajut* de la investigació— s'ha de fer en el marc de les universitats o en el de l'Institut de Sociolingüística Catalana —el d'ara o un de renovat— o en marcs mixtos o diferents, és també una qüestió a debatre, tot i que sembla evident que s'haurà d'arribar a un esquema òptim de col·laboració entre tots els organismes pertinents.

L'impuls de tot aquest projecte depèn fonamentalment dels governs de l'àrea de llengua catalana, que són els que n'han de veure la necessitat i ordenar i dotar la realització dels treballs necessaris. L'establiment inicial, en un marc de cooperació universitats - Institut de Sociolingüística Catalana - serveis de la Direcció General de Política Lingüística - Consorci per a la Normalització Lingüística, d'un equip estable que s'ocupés de les primeres passes del projecte, identificant explícitament els buits i les mancances més importants i les necessitats més urgents des de les preguntes sobre quins són els objectius generals que ha d'impulsar una sociolingüística aplicada, i dibuixant alhora l'esquema general del pla d'investigació, podria ser un bon camí per a deixar d'estar aturats en la

reiv
ticu
ca e
Clo
güis
insti
mal
ma
nim
tica
men
recu
der
rece
dedi
pas
exist
ri co
gulli
pràc
meny
nolog
tat u
P
serve
nera
gener
discip
molt
teress
les ci

reivindicació periòdica sobre la política de recerca i començar a articular ja d'una manera explícita aquesta necessària sociolingüística aplicada.

Cloenda

La pregunta, doncs, plantejada en el II Encontre de Sociolingüistes sobre què poden fer aquests des de les universitats i des dels instituts científics, per als (i amb els) cada dia més nombrosos normalitzadors o planificadors troba resposta actual en aquest programa general de recerca al servei de la normalització que encara tenim pendent d'emprendre d'una manera metòdica i organitzada.

No crec, però, que la causa del fet que la recerca sociolingüística es trobi encara avui en aquest estat l'hàgim de cercar fonamentalment entre els mateixos sociolingüistes, sinó més aviat en els recursos de què poden disposar i, sobretot, en la deixadesa del poder polític respecte a l'organització i l'orientació efectiva d'aquesta recerca. De fet, la majoria de sociolingüistes del país han arribat a dedicar-se a aquesta feina més per una motivació *aplicada* que no pas purament teòrica. Tot i així, però, cal vigilar —ara que també existeixen ja *normalitzadors* o *planificadors*— perquè no ens ocorri com en altres disciplines, els científics *purs* de les quals s'enorgullien del fet que la ciència que practicaven no podia tenir ús pràctic en cap circumstància concebible (Foster, 1969). Sovint el menyspreu pels coneixements aplicats ignora que molt sovint la tecnologia ha sobrepassat la teoria i que, en fer-ho, ha estat en realitat una font d'aquesta mateixa teoria.

Postular clarament, per tant, una *sociolingüística aplicada* al servei de la normalització del català implica igualment d'una manera diàfana proclamar el dret a l'existència d'una sociolingüística general o *normal* a les universitats dels Països Catalans, com una disciplina més, la qual pot seleccionar les seves preguntes tenint molt present el context més pròxim, però igualment estar molt interessada per les qüestions teòriques més actuals i importants de les ciències socioculturals en el pla internacional. ¿És potser per

aquesta excessiva identificació entre *sociolingüística* i *el català* que encara no s'ha celebrat mai —fixeu-vos-hi— un congrés català de sociolingüística?

Les administracions dels Països Catalans no s'han de refiar més que les seves universitats els forniran espontàniament la teoria específica i concreta que necessiten per a les intervencions per al canvi concret dels comportaments lingüístics. D'una banda, perquè sense encàrrec ni organització explícita de coneixement *aplicat*, els objectius de la ciència bàsica i les percepcions del conjunt de la comunitat universitària van per un altre camí, i de l'altra, perquè l'experiència d'aquests darrers anys ja ha demostrat que pot sortir de la sola voluntat personal en el petit nombre de recerques, tesis i treballs que es poden fer des de les desateses institucions acadèmiques. L'impuls governamental clar i decidit a la sociolingüística aplicada a la normalització ha de ser la solució que posi punt final d'una vegada a aquesta situació desfavorable i absurda tant per a la pràctica de la planificació lingüística, com per a la sociolingüística com a ciència.

Nota bibliogràfica

El lector interessat en la temàtica de l'article pot consultar els següents treballs: Roger Bastide, *Anthropologie appliquée* (París 1971); Joshua A. Fishman, *Préface*, dins Jacques Maurais (dir.), *Politique et aménagement linguistiques* (Québec-París, Conseil de la Langue Française - Le Robert, 1987), ps. 3-4; George F. Foster, *Applied Anthropology* (Boston 1969).